

KLAVSEN ve DÜNYA MÜZİĞİ ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ

Doç. Dr. Barbara Maria WILLI

Hazırlayan

Buğra Gültek

bugragultek@piyanoegitimi.com

©www.muzikegitimcileri.net

(Lütfen kaynak göstermeksizin alıntı yapmayınız,
internet ortamında yayınlamayınız)

KLAVSEN ve DÜNYA MÜZİĞİ ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ

Doç. Dr. Barbara Maria WILLI

Buğra Gültek

Müzik kariyerinizden bize kısaca bahseder misiniz?

Erken müzik olarak adlandırabileceğimiz, Barok müziğin sonuyla sınırlandırılabilir müziğe nasıl başladığımı anlatayım önce isterseniz. Yaşadığım küçük kasabanın kilisesindeki orgçu doksan dokuz yaşındaydı ve yeni bir orgçu gerekliydi. Bu nedenle önce piyano ardından da org öğrendim. 13 yaşında kilisenin orgçusu olmuştum. Ardından Freiburg'da Yüksek Müzik Okuluna gittim, piyanoyla başladım ve sonra sıkıldım; etrafımda aynı Chopin etüdün yirmi farklı versiyonunu dinliyordum çünkü. Ve kendi kendime sormaya başladım: “bu etüdün 21. versiyonu ortaya çıkartmak ne kadar mantıklı?” diye. Bu arada Freiburg'daki klavsen hocası, piyanistler için bir seminer düzenledi ve ben de bu seminere katıldım. Orada yeni bir repertuar keşfettim, ayrıca aralıkları piyanodan daha kesin biçimde duyabileceğim bir çalgıyı da keşfetmiş oldum. Benim için piyanonun üç telinden çıkan ses hiçbir zaman tam kesinlikte olmamaktaydı- kesindi belki ama uyum ve uyumsuzluk arasındaki farkı piyanoda o derece etkileyici biçimde duyamamaktaydım. Bu seminerde ayrıca klavsencinin çalgısıyla çok farklı bir ilişkisi olduğunu da keşfettim. Bu çalgıyı siz kendi başınıza akortlarsınız- ayrıca tamirini de kendiniz yapmak zorundasınız. Benim başıma da bir kere geldiği gibi, sahnede bile teliniz kopabilir ve bunu orada kendiniz değiştirirsiniz. Freiburg'da önce piyanoyla mezun oldum, sonra klavsen bölümünü bitirdim, ardından Fransa'ya gittim çünkü orada büyük bir klavsen geleneği vardır; özellikle 17.yy. sonları ve 18. yy. başlarında klavsen altın çağını yaşamıştır. Fransa'da çalışmalarımı bitirdikten sonra Salzburg Mozarteum'a gittim ve orada klavsenin en büyük hocalarından Kenneth Gilbert'la iki yıl çalıştım, bu benim eğitimimin son cılası olmuştur- onun sayesinde müzikolojiye de eğildim çünkü çok kültürlü ve geniş bir insandı. Bana “neden?” diye sormasını öğretti. Bir bestenin, çalımından önce rasyonel olarak analiz edilmesi konusunda çok katı kuralları vardı. Alman-Fransız- Avusturya karışımı eğitimimi tamamladıktan sonra şu anda hocalık yaptığım Janacek Müzik Akademisi'ne gelmek üzere bavulumu topladım ve Çek Cumhuriyetine yerleştim. Burada klavsen, oda müziği, klavsen tarihi ve edebiyatı ve klavsen yorum seminerleri vermekteyim. Fransız klavsen

müziğini kaydettiğim albümlerim ve Çek, Alman ve Fransız radyoları için yaptığım kayıtlarım bulunmaktadır.

Piyano ile klavsen çalım teknikleri arasındaki temel farklılıkları açıklar mısınız?

Piyano ile klavsen arasında müziksel düşünce açısından büyük farklılıklar vardır. Piyanoda daima basış hızınızı ve nüansları düşünmek zorundasınızdır. Klavsen tekniğinde ise miktarları düşünürsünüz; bu iki şey demektir: birincisi, eğer bir notayı vurgulamak, yani dinamik bir etki yaratmak istiyorsanız, önceki notayı biraz kısaltırsınız. Bu notayı artiküle edersiniz, yani ardı ardına gelen dört notayı hiçbir zaman artikülasyon anlamında eşit çalmazsınız. İlkini vurgulamak isterseniz ilkinin uzun, diğerlerini kısa çalarsınız, ama ritmik olarak değil, artikülasyon açısından. Ritmik değerler daima aynıdır ama siz bu eşit aralıklardaki sessizlikleri uzatıp kısaltarak farklılığı yaratırsınız. Bunu anlamak ve öğrenmek gerçekten zordur. Bir vurgunun fiziksel olarak değil, zihin yoluyla yapılmasıdır bu ve çok zordur. İkinci yol ise: ritmik oynamalardır. Bir notayı biraz uzun diğerini biraz kısa çalmak. Buna bir mikro-rubato diyebiliriz.

Erken müziğin piyano yorumları yapılırken, kullandığımız çalgının kapasitesinin ve özelliklerinin dönem çalgılarından farklı olması nedeniyle sorunlar yaşanmaktadır. Sizce erken müziğin piyano yorumları nasıl yapılmalıdır?

Bu soru pek çok başka soruyu da içeriyor. Örneğin piyanoda hangi repertuarı çalacaksınız? Erken müziğin piyano yorumları çok karmaşık sorunlar içerir. Bu yorumları klavsenle yapmak da şüphesiz zordur ama buradaki zorluklar belirli başlıklarda toplanabilir ve bellidir. Stil olarak doğru birşey yakalamak ya da “otantik” bir yorumu piyanoyla gerçekleştirebilmek için şu söylenebilir: bir dil öğrenmeye benzer bu, evet bazı gramer kurallarını öğrenmelisiniz ama aynı zamanda 19. yy. Türkçesi’yle 14. yy. Türkçesi’nin birbirinden farklı olduğunu kabul etmelisiniz. Bu bir. İkincisi, buna ek olarak bölgesel lehçe farklılıklarının olmasıdır. İlk yapılacak şey, çalacağınız döneme ait bulabildiğiniz bütün kaynakları okumaktır, mesela J.S. Bach’ı çalacaksam 18. yy.ı okumalıyım, o devrin özelliklerini anlamalıyım. O bestecinin tipik özellikleri nedir, sıradışı özellikleri nedir bunları anlamalıyım. Pek çok insan erken müziği öğrenmenin sadece süslemeleri öğrenmek olduğunu düşünmektedir. Evet, bu çok belirli bir şey ve 18. yy.dan sonra kaybolmuş bir özellik, bu konu çok

çalışılmalıdır, doğru, ama ardından, 18.yy'ın sonu Avupasının farklı bölgelerinde standardize olmuş süslemeleri ve bir takım farklı İtalyan süslemelerini öğrenmelisiniz, buna bir de değişik Fransız süslemelerini eklemelisiniz. Çünkü o dönemin Fransız müziği vokal ağırlıklı iken, İtalyan müziği çalgı ağırlıklıydı. Bu yüzden İtalya'da virtüozite gösteren süslemeler bulunurken Fransa'da çok güzel vokal süslemeler mevcuttu. İlk yapılacak şey mümkün olduğunca fazla okumak ve dinlemektir, bu sayede tipik olan ve olmayan özellikleri keşfedersiniz. Bach'ı piyanoda çalmaya gelince; farklı anlayışlar olabilir: bazıları klavseni piyanoda taklit etme yoluna giderler, ikincisi: "ben klavsenin tüm özelliklerinin farkındayım ama buna piyanonun farklı renklerini de katarım" diyebilir, pedal, dinamikler vs eklenebilir. Ya da "Bach'ın nasıl çaldığıyla çok da ilgilenmiyorum, ben bu çağda yaşıyorum, çalmak istediğim şekilde çalışıyorum çünkü Bach piyano için yazmamıştı ve ben onu bugüne bir şekilde adapte ediyorum (Busoni gibi), bugünün estetik değerlerini kullanıyorum" diyebilirsiniz. Bu üç yorum arasındaki farklı renklerle Bach yorumları yapılmaktadır. Burada gelenekçi bir piyano öğretmeni size "hayır Bach böyle çalınmaz" diyebilir. Çünkü o 20.yy. başı eğitim sistemiyle eğitilmiştir. Size Bach'ı yazıldığı şekliyle çalmanızı öğütleyebilir. Bu soruyu kesin bir biçimde yanıtlamak mümkün değildir, herkes kendine göre bir karar vermeli ve genel bir doğru yerine kişisel doğrular olduğu kabul edilmelidir.

Bu konuda sizin kişisel doğrunuzu biraz açar mısınız?

Burada bir başka kriter ortaya çıkıyor. Çok akademik, tamamen kitabına uygun ama yorumcunun düşgücünün hiç olmadığı bir çalım yerine Busoni tarzı, belki de çok gerçekçi olmayan ama ruh ve iyi bir teknikle dolu yorumu tercih ederim. Ama aslında ideal tercihim, iyi teknikle, iyi düşgücüyle ve yorumla yapılmış, aslına uygun bir yorumdur.

Klavsene geri dönersek, klavikordla klavsen arası farklar nelerdir? Klavikord neden çok popüler olamadı?

Pratik sorunlardan yüzünden. Klavikord çok güzel bir çalışma çalgısıydı, pratik yapmak için. Ama insanlar üzerinde büyük bir etki yaratamıyordu. Klavikordla etki yaratmak için şartları çok iyi hazırlamalısınız. İkinci olarak, klavikord özellikle 18.yy'da Almanya'da popülerdi çünkü ifadeleri çok iyi verebilirdiniz. Klavikord aslında duygusal bir çalgıydı. Ama Roma'daki Corelli'yi düşünün mesela, bu onların müziğini temsil edebilecek

bir çalgı değildi. Onların gösterişli bir müziği vardı ve klavikord burada yerini bulamadı fazla.

Bu dönemde Almanya'da durum nasıldı?

17. yy. Alman müziği, otuz yıl savaşları yüzünden tam bir felaketti. 1618-1648 yılları arasında Avrupa'nın neredeyse tüm medeniyeti yok oldu, özellikle Almanya'da. Bu müziğe de çok kötü bir etki yaptı. Yapılanlar İtalyan stiline Alman uyarlamalarıydı, Monteverdi'nin güzel müziğinin daha küçük ölçeklere çekilmiş, daha az gözalıcı Alman versiyonları. Yüzyılın ikinci yarısında Almanya gücünün bir bölümünü yeniden kazandı ve daha fazla besteci ortaya çıkabildi. 17. yy.da dindışı müzik, kilise müziğine göre çok daha önemsizdi. Bu 18. yy'da da devam etti, büyük bestecilerin çoğu kilise orgularıydı; bununla beraber dindışı müzikler de önem kazandı, Telemann gibi tamamen zgr düşünceyle hareket edenler de vardı; o dönemin modalarına ve beğenilerine uygun yeni stiller ortaya çıkmaya başladı.

Fransız ve İtalyan stilleri arasındaki farklılıklar neydi?

Fransa'da 1630'larda klavsen edebiyatı başlar: Chambonnieres sadece klavsen için yazan ilk bestecidir, bu müzik luttan ya da vokal müzikten yapılmış bir uyarlama değildir. Stil bir anlamda lut stiline bir kopyasıdır, ama tabi ki daha polifoniktir. Süslemelerle çok zenginleştirilmiş güzel melodileri vardır, o dönemdeki Fransız Kralı bu çalgıyı çok sevmişti, odasına doluşmuş çok sayıda mzisyenden de hoşlanmıyordu, bu nedenle klavsenciler Kral için solo almaktaydılar. İtalya'da ise durum farklıydı, Kral yerine, müzisyenlere sponsorluk yapan pek çok soylu vardı, bunlar da kendilerini temsil edebilecek orkestraları ve virtüöz alımları tercih etmekteydi. İtalya concerto grosso'nun , keman virtzlerinin, büyük ve dramatik operanın ülkesiydi. Fransa'da da bunlar vardı tabi ki, ama bunlar aslında İtalyan orijinliydi ve herşey çok daha kontrollydu. Kendinizi, kontrollü bir şekilde, stilize olmuş kesin ölçülerle ifade ederdiniz, asla "doğal ve aynı derecede kaba" şekilde değil. Bu farkları barok bahçelere baktığınızda da görürsünüz: doğal güzellik kontrol edilmiştir. İtalya'da ise daha dramatik bir yaklaşım vardı müziğe karşı, duygular çok daha doğrudan ifade edilmekteydi. İlk İtalyan operası Paris'te gösterildiği zaman büyük bir bomba patlamıştı: bazı insanlar "bu nasıl müzik? İnsanlar sahnede nasıl ağlarlar? Bunlar nasıl davranmaları gerektiğini bilmiyorlar" diye düşünmüşlerdi. Tabi ki İtalyan müziğini seven ve beğenen Fransızlar da

vardı ama bu gene de sıradışı görülmekteydi. Fransız müziği daha “ölçülü” , İtalyan müziği ise daha “dramatik”ti şeklinde özetleyebiliriz.

Alman müziğini ve gelişimini nasıl tanımlarsınız?

18. yy. için bu sorunun cevabı çok kolay, çünkü “Fransız stilini ve İtalyan stilini öğrendik, dolayısıyla şimdi bunların en güzel yanlarını alırız ve kendi kombinasyonumuzu yaratırız” şeklinde bir anlayış hakimdi, Bach’ta da böyledir bu, Fransız ve İtalyan stillerini alır, eski formları da katar ve hepsine her yönden yeni bir yapı getirerek bir tarz yaratır. 18. yy’da Prusya ve Avusturya arasında karşılıklı bir denge vardı ve aralarında da büyük bir rekabet bulunuyordu. Yüzyılın sonunda Mozart, Haydn gibi besteciler farklı bir anlayışa sahiptiler: belirli topluluklar yerine müziklerinin geniş kitlelerce benimsenmesini tercih ediyorlardı. Mozart kendi müziğini sokaklarda duymak isterdi. Bu yüzden melodilerin çok akılda kalır, güzel ve bir anlamda da kolay anlaşılır olması önemliydi. Başka bir deyişle “kolay” müzik isteniyordu ama yapısal olarak değil, bunun yerine içerdiği öğelerin kolay olması tercih ediliyordu. Yani çorbanın içine atılan malzemeler basit şeylerdi ama çok usta bir şefle çok leziz bir çorba yapılabilirdi. Almanya, 18. yy’ın başında her ne kadar başka ülke müziklerini kendisine adapte eden bir ülkeyse de, bu yüzyılın sonunda armonik ve melodik olarak güzel ve gösterişli bir stilin evrimleşmesine evsahipliği yapmıştır. Ardından gelen gelişmeler tabi ki çok daha iyi bilinmektedir. Beethoven, Brahms ekilmiş olan bu tohumlara yeni biçimler verdiler ve geliştirdiler.

Batı Müziği ile Doğu Müzikleri karşılaştırıldığında sıklıkla tek seslilik ve çokseslilik üzerine uzayan tartışmalar görürüz, özellikle Türkiye’de. Bir karşılaştırma yapmak doğru mudur sizce?

Aslında bu müziklerin kaynakları birbirlerinden çok da farklı değildir. 9.yy.a kadar Avrupa müziği de tek sesliydi, Ortaçağ’da heterofoni başlar, 16. yüzyılda bu belirli bir kaliteye ulaşır. 17. yy’da oluşmuş olan bu heterofoniyle savaşılan bir anlayış ortaya çıkar, 18. yy’da da bu yeni anlayış kavgayı kazanır. Ben bir Batı Avrupalı olarak Hint, Türk vs. müziklerine baktığım zaman çok güzel melodilerin karmaşık ritmik yapılarla birlikte olduğunu ve mikro aralıkların (koma) çok fazla bulunduğunu görüyorum. Bu konuda detaylı bilgiye sahip değilim, bu komaların bir araya gelerek nasıl kombinasyonlar oluşturduklarını çok bilmiyorum ama dinlediğim zaman ortaya çıkan müzikten etkileniyorum. Ritmik değişikliklere de çok

saygı duyuyorum, bunlar batı müziğinde çok daha ilkel, basit ve kurallı olabilir. Bugün olan batı ve doğunun sentezine çalışmaktır, Messiaen mesela, mikro aralıklarla, Hint ritmleriyle bestelerini karıştırmakta ve çok güzel sonuçlar almaktadır. Bu sentezi yapmaya çalışan diğer besteciler için aynı şeyi söylemek kolay değil. O birleştirmesi gerçekten güç olan bu elementleri başarılı bir biçimde birleştirebilmektedir.

Yani ileride ulaşılmaya çalışılan küresel bir bütünlük müdür müzikte? Gerçek bir “dünya” müziği kombinasyonu?

Evet, anlayışta öyle ama pratikte ben ümitsizim çünkü bu çalışmalar o kadar az insana ulaşıyor ki...Örneğin Messiaen ya da Stockhausen, bunlar mükemmel bestecilerdir ama kaç kişi onlardan haberdar? Onları dinleyen sadece çok küçük bir azınlık var ve bu bugünün müziğinin içinde bulunduğu durum malesef.

Belki de biz “basit, paket halinde sunulan” zevklere çok alıştık, acaba tembelleştirdiğimizi ve entellektüel derinliğimizi yavaş yavaş bir kenara bırakıp kolayla yöneldiğimizi söyleyebilir miyiz?

Belki de son dönemde biz çok fazla deneysel yaşadık, ama bundan sonra belki bu deneysellikten vazgeçip daha oturmuş bir döneme girebiliriz, burada insanın fiziksel durumu ve müziğin sanatsal yanı yeniden buluşabilir. Eski Yunan heykellerine bakarsanız, bugünün heykelleriyle karşılaştırdığınızda, aslında basit olan şeyleri yapmanın çok zor olduğunu görürsünüz. Belki bu bir çıkış noktası olabilir.

Avrupa’da erken müzik yeniden popüler oluyor? Bunun nedeni nedir sizce?

Bu ilginç bir soru. İnsanlar tarihte geriye gittiklerinde yeni şeyler buluyorlar. Ben hiçbir zaman iyi bilindiği ya da çok güzel olduğu ve herkes anladığı için erken müzik yapmıyorum, içinde barındırdığı bazı elementlerin bugün için bile devrimsel nitelikte olduğunu düşündüğüm için yapıyorum. Erken müzikte benim ilgilendiğim özgürlüktür. Bu anlayış, otantik çalgılarla bu müziği yapmak isteyen müzisyenlerde de var, aynı Beethoven senfoninin yirminci farklı yorumunu çalmak yerine yeni ve farklı parametreler ortaya koymak istiyorlar. Ama burada da bir problem var; bu akımın ilk başladığı senelerdeki amatör ruh, belirli grupların ticari amaçlarla öne çıkartılması ve pazarlanmasıyla biraz da yıpranmış durumdadır.

İstatistikler Avrupa'da dinleyicilerin yaş ortalamalarının gittikçe yükseldiğini gösteriyor, bizim ülkemizde ise klasik müzik, daha kısa geçmişlidir ve farklı bir yaşam tarzını benimseyen insanlara hitap eden bir semboldür de aslında; dolayısıyla pek çok genç konserlere ilgi gösterir. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Klasik müziğin bundan sonraki geleceği, bu müziğin doğduğu Fransa, Almanya, Avusturya gibi ülkelerde değil de bu müzikle sonradan tanışmış yerlerde olabilir. Bu beni de mutlu eder, bu ülkelerin kendi kültürleriyle Avrupa kültürünün kaynaşması olur bu. Batı ülkelerinde büyük bir tembellik var. İnsanlar artık kendileri için çok fazla çalışmak zorunda değiller, refah içindeler çünkü ve bu aslında bir anlamda da üzücü bir durum.

Türk etkisi Batı Avrupa müziğinde bir moda mıydı yoksa gerçek bir etkiden söz edilebilir mi? Bu kültürün etmenleri ne kadar gerçekçi biçimde batı müziğine entegre edildi; yoksa sadece belirli önyargıların ve moda anlayışların (gizemli doğu, oryantalizm, mistizm vb) işlenmesi miydi?

Bu konu aslında Avrupa'da da ciddi şekilde araştırılması gereken bir konudur, en azından şimdi yapılandan daha çok. 18. yy.'da Alaturka bir şekilde çok modaydı doğru ama aslında Türk ve doğu etkilerinin batıya ulaşması çok daha öncelerde olmuştur ve sadece müzikte değil, bilimde ve başka alanlarda da bu etkileşim vardır. Ama günümüzün Avrupalı modern klasik müzik dinleyicisi için klasik müzik Bach'la başlar, daha öncesi önemsizdir, dolayısıyla da bu etkiler çok da fazla araştırılmaz. Bence bu konuda daha fazla araştırma yapılmalıdır, bu söylediğim Türk araştırmacılar için de geçerlidir doğal olarak.

Sayın Willi, vakit ayırdığınız için teşekkür ederiz.